
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Casanova Pujante, Clàudia; Barranco Font, Oriol dir. La col·lectivització de cures : esquerdes del sistema neoliberal, capitalista, colonial i patriarcal. 2025. (Grau en Sociologia)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/321241>

under the terms of the license

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Treball de Fi de Grau

**LA COL·LECTIVITZACIÓ DE CURES.
ESQUERDES DEL SISTEMA NEOLIBERAL,
CAPITALISTA, COLONIAL I PATRIARCAL**

Autora: Clàudia Casanova Pujante

Tutor: Oriol Barranco Font

Data: 26 de maig del 2025

Grau en: Sociologia, UAB.

Agraïments

A casa, per parlar-me des de la veritat de la crueltat que succeeix al món, per encendre l'espurna de l'inconformisme.

A en Luís, per la seva generositat i carinyo, per la seva incansable ajuda i suport, pels ànims, per tota la comprensió dedicada i per sentir-me xerrar durant hores i hores del mateix.

A les meves companyes de pis, perquè aprendre, viure i compartir amb vosaltres ha estat el millor regal d'aquests mesos.

A la Jeanne, per la seva passió, lluita, amor i tendresa. Per un foc lent.

A l'Iván, per fer de la sociologia amistat, amor, birres i vida.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	3
2. MARC TEÒRIC	4
2.1 Tres eixos de dominació: Colonialisme, capitalisme i patriarcat	4
2.2 Divisió sexual del treball i família tradicional	6
2.3 Feminització de les cures	7
2.4 Breu explicació sobre l'organització de cures actual entre sistemes del Nord i Sud Global	10
2.5 Cadenes globals de cures	12
2.6 Col·lectivització com acció de resistència	13
3. METODOLOGIA	16
3.1 Disseny metodològic	16
3.2 Preguntes específiques d'investigació	17
3.3 Mostreig	17
3.4 Blocs de les entrevistes	18
4. MODEL D'ANÀLISI	19
4.1 Esquema del model d'anàlisi	21
4.2 Dimensions	22
5. ANÀLISI I RESULTATS	23
6. CONCLUSIONS	31
7. ANNEXOS	33
7.1 Model de guió d'entrevista	33
8. BIBLIOGRAFIA	36

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball neix de la frustració i la necessitat de creure en una alternativa al sistema neoliberal, colonial, capitalista i patriarcal del qual hi formem part forçosament. Una alternativa viable i possible lluny d'idees utòpiques i intangibles. La idea de fer un treball d'investigació sobre les cures neix després d'un vespre de llargues converses entre els meus companys de pis a Mèxic. Un d'ells, ja pare d'un nen de quatre anys, ens explicava totes les dificultats amb les què es topava en voler criar-lo fora de dinàmiques individualistes, competitives i consumistes. Mentre avançava la conversa m'adonava que tot i que el meu company de pis i jo tinguéssim nacionalitats, edats i múltiples diferències més, les seves necessitats i experiències eren força semblants a les que jo coneixia i em ressonaven. D'aquesta manera, tot i ser ben conscient de les múltiples distincions que hi ha entre Mèxic i Espanya, tant a nivell econòmic com polític o social, es deixaven entreveure la presència de dinàmiques capitalistes que compartíem inclús en les decisions més supèrflues de les nostres vides.

La investigació aquí present es divideix en cinc parts diferenciades. En primer lloc, el marc teòric; on trobarem una breu contextualització i presentació de les línies des de les quals es desenvolupa la recerca, seguidament d'una sèrie de punts on desenvoluparem els pilars que sustenten els tres eixos de dominació presentats a continuació i una última part on parlarem de la col·lectivització com a acció de resistència davant el negoci de les cures. En segon lloc, les preguntes d'investigació que han guiat la recerca. En tercer lloc, el model d'anàlisi, la metodologia seguida per elaborar el treball de camp i la justificació dels casos triats. En quart lloc, comentarem els resultats obtinguts representant les preguntes d'investigació inicials i acabarem amb les conclusions extretes.

Finalment presentem la pregunta d'investigació que guiarà la recerca:

És la col·lectivització de cures una acció de resistència col·lectiva com a alternativa a les eines del sistema capitalista i a la càrrega històricament feminitzada per part d'un sistema colonial, capitalista, neoliberal i patriarcal?

2. MARC TEÒRIC

El marc teòric desenvolupat parteix des d'una perspectiva interseccional on es contemplen factors socials com ara: el gènere, la raça/ètnia, el colonialisme i la classe. A més a més, pren una perspectiva des de la crítica feminista cap al marxisme en revisar elements de gènere que autors de la sociologia crítica no contemplen.

Abans, però, presentem els tres eixos principals de dominació des dels quals es desenvoluparà la resta del marc teòric i des d'on construirem la resta de conceptes que operaran en el posterior treball de camp.

2.1 Tres eixos de dominació: Colonialisme, capitalisme i patriarcat

Per tal de desenvolupar i poder donar resposta a la nostra pregunta d'investigació cal que aportem un context previ. És per això que partim d'una breu explicació sobre la relació entre el capitalisme, la colonització d'Abya Yala¹ i el patriarcat com a eixos principals de dominació i que sustentaran la investigació present. Partirem d'una breu explicació intentant allunyar-nos de qualsevol contingut epistemològic hegemònic occidental desenvolupat des d'un prisma eurocèntric, el qual legitimi tot sistema de poder capitalista, globalitzador i neocolonial en defensa del progrés i el desenvolupament.

D'aquesta manera, quan parlem dels efectes causats per un sistema capitalista neoliberal, cal que forçosament fem referència a la relació de dependència generada del Nord Global cap al Sud Global i a la cosmovisió dominant. Aquesta relació de dependència no es tracta únicament d'un fet històric com és el colonialisme històric, sinó que continua estant present avui dia materialitzant-se en casos com els que presentarem més endavant, com són la crisi de cures i la cadena global de cures, entenent-lo com colonialisme actual. Quijano (citats per Morales, 2020) (2001).

Santos Sousa (2020) explica com el colonialisme al Sud Global perdura a avui dia i com s'enllaça juntament amb el capitalisme neoliberal:

¹ Abya Yala terme anterior a la colonització per referir-se al continent Americà.

El colonialismo no terminó con las independencias, sino que cambió de forma. Lo que termino con los procesos de independencia fue una forma específica de colonialismo, el colonialismo histórico caracterizado por la ocupación territorial por parte de una potencia extranjera.

Desde entonces, el colonialismo ha cambiado de forma, pero ha continuado hasta nuestros días y a veces ha sido tan violento como el colonialismo histórico.

Colonialisme i capitalisme són sistemes vigents, ja que aquest últim s'ha nodrit i segueix fent-ho de lògiques neoliberals de desenvolupament sustentades per l'extractivisme i la pervivència d'un model econòmic productivista i imperialista que carrega contra territoris i cossos reinventant la violència colonial.

Reprenent el concepte de cosmovisió dominant ens serveix també per il·lustrar com el capitalisme neoliberal ha imposat lògiques de pensament que són legitimades sota un discurs hegemònic inclús per les persones més oprimides. Aquestes lògiques desdibuixen la realitat de moltes opressions, com la falsa idea de superació del colonialisme, que esmentàvem en línies anteriors, o com ara, desmereixent formes alternatives d'estructura social com eren les lògiques cooperatives i col·laboratives existents a Abya Yala que van ser enderrocades per la lògica de la modernitat.

Iris Hernández Morales (2020) posa èmfasi a la relació entre cosmovisió i colonització per explicar com s'ha desvaloritzat el món rural i com la modernitat ha inferioritzat tot vincle entre comunitat humana i terra; entre allò col·lectiu, assembleari i comunal, així com menystenint les cultures autòctones i catalogant-les com enrederides. En altres paraules: menyspreant tot allò fora de la lògica capitalista que no entri dins la idea de propietat privada, individualisme i mercat. Aquesta invisibilització patida pels pobles autòctons la podem llegir com la deslegitimació de coneixement no hegemònic, i en conseqüència ens permet lligar l'últim concepte abans esmentat: el patriarcat. Aquest encobriment ha donat lloc a un tipus d'organització social on les dones s'han vist implicades en relacions de poder i supeditades als homes i a les seves decisions, i per tant a una institucionalització del domini masculí (Lerner, 1986) tant en l'esfera pública com privada. Aquest tercer eix implica una opressió més, no només de classe i raça/ètnia, sinó de gènere, així ens recorda Morales (2020):

[...] si los términos de las mujeres no son asumidos como elementos importantes de los procesos de transformación social, nos encontramos nuevamente con luchas que pueden confrontar al capitalismo, al colonialismo, incluso a ambos a la vez, pero adaptadas al patriarcalismo [...] emergiendo la reactualización de la modalidad cognitiva dominante que recubre que posiciones no dominantes operan junto a esta.

D'aquesta manera, també podem explicar com patriarcat, capitalisme i colonialisme juguen un paper crucial en la imposició de la família patriarcal com a eix social i com a model legítimat mundialment a partir de la conquesta. Esborrant així el colonialisme capitalista tot allò comunal i el colonialisme patriarcal totes formes comunals de relació.

2.2 Divisió sexual del treball i família tradicional

Presentem el concepte de divisió sexual del treball com un concepte clau per a poder treballar posteriorment la feminització de cures i l'organització social d'aquestes.

Cal que entenguem la divisió sexual del treball com una interacció entre capitalisme i patriarcat la qual no afecta d'igual manera a tots els gèneres, classes ni races/ètnies. Maria Jesús Izquierdo (2003) explica la divisió sexual del treball com un mode de producció, però també de socialització i subjectivació, que segueix unes pautes de gènere i que, per tant, permet la perdurabilitat d'un sistema capitalista.

Altres institucions que perpetuen relacions de producció feminitzades són per exemple, la família tradicional i el sistema intrínsec de mononormativitat que la caracteritza. Entenent per mononormativitat com els acords institucionalitzats i les narratives culturals que posicionen la diada monògama com la única forma de relació legítima, natural i desitjada com a forma de relació. Pieper i Bauer (citats per Chuca 2022) (2006).

D'aquesta manera, la mononormativitat es vincula amb els imaginaris col·lectius sobre el que se suposa que és i ha de ser una dona, un home i allò que representen, com ara: "el bon amor", "la família" o "la llar".

Així doncs, reprenent la idea de família tradicional, cal que esmentem que l'organització social en les famílies ha anat evolucionant i canviant, però el que es continua mantenint pràcticament de la mateixa manera és la càrrega de treball dins la llar. Aquesta encara és en gran mesura responsabilitat de les dones, tot i que els

Estats intentin crear i promoure polítiques públiques aparentment conciliadores entre la vida familiar i laboral, com podrien ser les baixes paternals. De fet, el concepte “conciliació de vida laboral i familiar”, està carregat de significat, ja que per definició, “laboral” i “familiar” són dues nocions intrínsecament oposades.

María Jesús Izquierdo (2001), en el seu llibre *Sin vuelta de hoja. Sexismo, placer y trabajo*, escriu:

Esa percepción del problema lleva a que se proponga facilitar las cosas a las personas que lo tienen, y no que las cosas mismas, la relación entre familia y trabajo remunerado, sean más fáciles, no sean incompatibles.

Izquierdo posa de manifest la necessitat d'un canvi de paradigma i no de polítiques pal·liatives, pel fet que la incorporació de les dones al treball –remunerat– ha tingut lloc externalitzant de l'àmbit familiar al mercat o a l'Estat les activitats que tradicionalment eren desenvolupades per les dones. Aquesta externalització no ha estat més que una privatització dels serveis de cures, reproduint així els biaixos de classe en les famílies treballadores, les quals no es poden permetre pagar per aquests serveis. Per tant, les més afectades en la majoria dels casos continuen sent les dones, cosa que deriva en la perpetuació de desigualtats econòmiques, de classe, de gènere i raça/ètnia, entre d'altres.

D'altra banda, que l'Estat privatitzi serveis tan essencials com les cures i el benestar de la població en general, dona lloc a nous i precaris llocs de treball, els quals són coberts principalment per dones, moltes de perfil racialitzat, a causa del context socioeconòmic i a causa de l'atribució essencialista de característiques femenines necessàries per dur-los a terme.

2.3 Feminització de les cures

Abans de parlar de la crisi de cures i les seves implicacions, cal que aclarim què s'entén per cures feminitzades. Entenem el concepte de cures feminitzades com la càrrega de treball remunerat i no remunerat que per característiques biologistes-essentialistes és atribuïda a les dones i que, per tant, les relega a tasques de cures per la seva suposada “capacitat natural”. Lluny de ser així, Mari Luz Esteban (2017) argumenta com el fet que les dones siguem considerades éssers emocionals en major mesura que els homes -i en conseqüència més capaces de cuidar- és una

construcció social sent així un dels principals instruments de subordinació social, ja que diferencia i jerarquitzava les aportacions i espais ocupats per unes i per altres.

Nancy Fraser, en el seu article *Las contradicciones del capital y los cuidados* fa referència a la crisi de les cures com les pressions que des de diversos punts estan actualment esprenent un conjunt clau de capacitats socials, com per exemple: les disponibles per criar fills/es/is, amics/gues/guis, familiars, mantenir llars i comunitats més àmplies i sostenir relacions en general. De fet, les cures que comprenen tant treball afectiu com material i que sovint es realitzen sense remuneració són indispensables per la societat. Sense elles no podria haver-hi cultura, ni economia ni tan sols organització política.

Segons dades de l'*Encuesta Nacional para el Sistema de Cuidados* (ENASIC) de Mèxic a l'article *Cuidar en México: del ámbito familiar a un sistema público* l'any 2022 del total de la població mexicana de persones majors de 8 anys participants de tasques de cures, 24 milions eren dones i quasi 8 milions homes, sent 32 milions de persones el total. Aquesta primera dada pot alarmar-nos ja només pel fet d'incloure a les infàncies des d'edats tan joves en tasques de cures, quan haurien de ser les beneficiades d'aquestes. De fet, la xifra gira al voltant de 350.000 infants que participen de les tasques de cures.² Una segona dada ens diu que les dones mexicanes majors de 15 anys dediquen 37'9h a les cures, mentre que els homes del mateix rang en destinen 25'6h. És a dir, les dones dediquen pràcticament una jornada completa setmanal no remunerada repercutint en la participació d'estudis i en el mercat laboral, generant implicacions significatives en l'autonomia econòmica pròpia. A més a més, recordant la xifra anterior, amb una dedicació de 37'9h setmanals per part de les dones, sovint comporta l'abandonament de feines remunerades fora de la llar.

Una última dada que *a priori* podria sobtar és l'augment de la dedicació d'homes majors de 60 anys a les cures. Un canvi que pot estar relacionat al pes que tenen les

² Consultar gràfics a: *Cuidar en México: del ámbito familiar a un sistema público*. (2024, 17 diciembre). CEPAL. <https://www.cepal.org/es/enfoques/cuidar-mexico-ambito-familiar-un-sistema-publico>

tradicions familiars i culturals sent pràcticament el 32% homes i el 10% dones qui assumeixen les cures com ara: cuidar els nets, de la parella o de persones dependents.

Per altra banda, segons l'article, *Empleo y cuidado en familias españolas con situaciones de dependencia: dilemas, prácticas y costes* basada en les dades de l'enquesta sobre *Cuidados a Dependientes*, del CIS realitzada l'any 2014 podem extreure diverses dades sobre el pes de les cures en ambdós gèneres, en termes altra vegada binaris.

En primer lloc, només el 34'2% de dones i el 36'4% d'homes que conviven amb una persona dependent es trobaven treballant *versus* el 48'1% de dones i el 68'9% d'homes amb fills/es/is menors de 12 anys sense situacions de dependència. Aquesta primera dada ens deixa entreveure que tant dones com homes, es veuen obligades i obligats a deixar una feina remunerada per tal de tenir cura i poder destinar temps a les persones dependents del seu entorn, sent en major mesura les dones.

En segon lloc, el 46'6% de les dones que no disposen d'un treball remunerat per tal de fer-se càrrec de les cures de les persones dependents del seu entorn van deixar la feina per fer-se càrrec de la família *versus* només el 6'8% dels homes. I en el cas de les dones i homes amb fills/es/is menors de 12 anys sense situació de dependència va ser d'un 28'2% de les dones i un 2% dels homes. Aquestes dades ens permeten posar sobre la taula com s'assumeix una vegada més l'essencialitat i la feminització de les cures i la falta de recursos públics que permetin poder mantenir ingressos a la llar.

Així doncs, recollint tant les dades Mexicanes com Espanyoles, podem trobar punts en comú com que les dones són les que continuen renunciant i precaritzant les seves vides per tal de cuidar les vides de les persones del seu entorn proper, així com la necessitat de trencar amb aquest model capitalista patriarcal de producció i reproducció on cal renunciar a una independència econòmica per la falta de recursos públics per part dels Estats per fer front a les cures.

Reprement a Nancy Fraser (2016), l'autora exposa en el seu article *El capital y los cuidados*:

El capitalismo financiarizado y globalizador ha deslocalizado los procesos de producción, trasladándolos a regiones de bajos salarios, ha atraído a las mujeres a la fuerza de trabajo remunerada y ha promovido la desinversión estatal y corporativa en bienestar social. Al externalizar el trabajo de los cuidados a familias y comunidades, ha disminuido simultáneamente la capacidad de ambas para llevarlo a cabo. El resultado, en medio de una creciente desigualdad, es una organización dualizada de la reproducción social, mercantilizada para aquellos que pueden pagarla, privatizada para aquellos que no pueden, todo ello disimulado por el ideal aún más moderno de la “familia con dos proveedores”.

És a dir, hem d'entendre la crisi de les cures com una expressió de les contradiccions socioproductives del capitalisme actual. Cal recordar, que la reproducció social és una de les condicions que possibiliten l'acumulació sostinguda del capital, cosa que genera una perpetuació i cronificació de les desigualtats.

Així doncs, quan parlem de la crisi de cures —la qual mai no ve sola, sinó que està col·lateralment relacionada amb altres crisis com les econòmiques, socials o ambientals— parlem d'una crisi en la reproducció social i, per tant, de la mateixa lògica del sistema capitalista.

2.4 Breu explicació sobre l'organització de cures actual entre sistemes del Nord i Sud Global

Recentment, els sistemes d'organització de cures del Sud global s'han basat en polítiques familiars i maternalistes, entenent aquestes polítiques on la responsabilitat principal del benestar correspon a les famílies i a les dones de la família. Sota aquests règims, les dones poden treballar de manera remunerada, però recorrent a estratègies i mesures de conciliació que no trenquin la divisió sexual del treball i inclús que la sostinguin. És a dir, des de polítiques i pràctiques que mantinguin i no alterin l'*statu quo* existent.

Tot i els avenços en polítiques que promouen la igualtat de gènere, les institucions econòmiques, socials i polítiques continuen sota una configuració basada en la divisió sexual del treball, mantenint l'estereotip de dones cuidadores i homes com a proveïdors de pa. Així doncs, la figura de l'Estat s'ha limitat a la protecció de les

mares treballadores en règims laborals formals i a la provisió de cura infantil generant conseqüències negatives per les dones, ja que el disseny de polítiques públiques d'aquest tipus porten a la cristal·lització dels rols de gènere (Brito, 2024).

D'aquesta manera, degut a la falta de recursos públics sorgeixen formes alternatives de cura al marge de l'Estat, com les comunitàries, com ara: l'activisme social o organitzacions autogestionades per tal de pal·liar la manca de cures i opcions que ofereixen els Estats, sent moltes vegades les úniques opcions per persones i famílies davant la falta de xarxes familiars o de suport que no es poden permetre comprar les cures a través del mercat.

En el cas del Nord Global i particularment a Europa, són múltiples les polítiques públiques destinades a l'organització de cures segons els diferents règims d'Estat del Benestar de cada país, però tot i això insuficients. Polítiques públiques amb un enfocament cap a la inversió social i cap a la conciliació de la vida familiar i laboral destinades a un accés aparentment públic, gratuït i universal de serveis socials per la població.

En el cas espanyol, l'Estat opera des de polítiques de protecció social basades en la clàssica estructura de família nuclear heteronormativa com a principal proveïdora de benestar i cures i com a forma simbòlica de pervivència del contracte sexual (Pateman, 1995). Tot i així, la realitat és que les llars ja no poden fer front a la prestació de béns i serveis de la mateixa manera degut a un canvi en el model familiar i a la precarització del mercat de treball.

D'aquesta manera, tot i que la despesa social ha augmentat de manera significativa respecte a l'any 2021 (segons l'Informe econòmic dels Pressupostos generals de l'Estat del 2022) el model públic de cures està sostingut per l'externalització – gestió pública-privada de serveis-, pel sistema de copagaments i per les tasques individualitzades de la llar (Rius i Salobral, 2024).

Alguns dels serveis que podem qüestionar sota el règim de conciliació laboral i familiar són per exemple la privatització i mercantilització de l'educació de 0 a 3 anys. Un segon exemple és la incompatibilitat horària de les jornades laborals

respecte a les escolars, havent de contractar serveis extraescolars, familiars que se'n puguin fer càrrec, reduccions de jornada o l'abandonament del lloc de feina.

Aquestes tasques i renúncies acaben tenint un perfil feminitzat- i sovint racialitzat, ja que ambdós casos -Nord i Sud global- passen per reformes teòriques, polítiques i legals, però sense una materialització real dins la vida social. Fet que manté les lògiques d'opressió i les desigualtats de gènere, ètnia/raça i classe ja existents.

2.5 Cadenes globals de cures

Aquest context de crisi ens porta a vincular-lo amb el concepte de cadenes globals de cures, les quals fan referència a com la globalització, les crisis i les necessitats humanes han donat lloc a què les cures traspassin fronteres desencadenant no només un perfil precari i feminitzat, sinó també transnacional, ètnic i racial.

Amaia Pérez (2009), a *Miradas globales a la organización social de los cuidados en tiempos de crisis*, desenvolupa com les dones llatinoamericanes, sovint, deixen els seus fills/es/is al seu país d'origen per cuidar i atendre els fills/es/is i les persones dependents de famílies acomodades occidentals.

Aquestes dones deixen els seus fills/es/is a càrrec d'altres dones: germanes, tietes, cunyades o dones properes com amigues i veïnes. Aquest fenomen s'anomena "cadenes globals de cures" i es defineix pels vincles i relacions a través dels quals les cures es transfereixen des de la dona blanca burgesa occidental cap a la dona treballadora migrant, i d'aquesta cap als seus familiars o persones properes.

És en aquest sentit, en la seva dimensió transnacional, on es reflecteix la colonialitat del poder, l'opressió i la desigualtat més aguda dins de l'organització social de les cures.

Les cadenes globals de cures es poden explicar per múltiples factors. Tanmateix, podem afirmar que la seva emergència està vinculada a dues crisis: d'una banda, la crisi de reproducció als països d'origen i, de l'altra, la crisi de cures als països receptors.

Als països d'origen, les crisis econòmiques han agreujat la situació de moltes famílies, dificultant l'accés als recursos necessaris per al seu sosteniment.

Així doncs, tot i que en la decisió de migrar hi intervenen factors tant d'ordre estructural com social o individual, l'atur i la cerca de treball destaquen entre els principals motius (Martelotte, 2015).

D'altra banda, als països receptors, la progressiva incorporació de les dones al mercat laboral, combinada amb dinàmiques demogràfiques –com l'envelliment– i la limitada oferta de serveis en l'àmbit estatal, ha donat lloc a un dèficit de cures, generant una demanda de mà d'obra per accomplir les tasques de cures prèviament cobertes per dones locals.

La devaluació del treball remunerat de les dones en els serveis i en diverses activitats ha demostrat que el capitalisme pot comptar amb elles sense eximir-les de la llar (Vega Solís et al., 2018).

La generació d'un nínxol laboral feminitzat actua com a font d'atracció per a dones migrants de països del sud global. La cadena de cures també s'ha estès a causa de les transformacions demogràfiques, econòmiques, socials i culturals dels països de destinació. Una de les seves conseqüències: la privatització de les cures (Molano Mijangos et al., 2012, p. 48).

D'aquesta manera, podem considerar les cadenes globals de cures com un fenomen més que reproduceix desigualtats, alhora que permet reflexionar sobre l'organització social desigual de les cures i la necessitat de pensar en alternatives més justes i igualitàries per la seva distribució (Martelotte, 2015)

2.6 Col·lectivització com acció de resistència

En els apartats anteriors hem mostrat les desigualtats i els efectes provocats pels tres eixos de dominació, així com les repercussions i conseqüències en les vides de les dones del Sud Global.

En aquest i els pròxims apartats tractem de posar llum i posar sobre la taula alternatives a la mercantilització i institucionalització de les cures com acció de resistència al sistema colonial capitalista i patriarcal.

Entenem l'acció col·lectiva segons la definició de Donatella Della Porta (2019) com les activitats organitzades per un grup de persones que busquen un objectiu comú.

Cal, però, emfatitzar que l'acció col·lectiva no només implica la cooperació entre els membres d'un grup, sinó que també la mobilització de recursos, la construcció d'una identitat col·lectiva i l'ús d'estratègies per a desafiar l'ordre social i polític.

Per altra banda, Melucci (1999) aporta una definició sobre accions col·lectives on menciona que són múltiples i diverses, i que ens refereixen a l'experiència quotidiana de la gent, els codis culturals i les pràctiques innovadores. És a dir, podem entendre l'acció col·lectiva com una esqueleta dins dels sistemes d'opressió actuals.

Pel que fa a les resistències socials podem entendre-les des de dos prismes compatibles, no antagònics: per una banda, la que es refereix a l'estudi dels moviments socials com a confrontació, i, per altra banda, les accions dels subjectes en les seves quotidianitats, en les seves pràctiques i en els seus discursos ocults.

Al llarg d'aquesta recerca ens enfocarem més en aquest segon prisma el qual ens podria fer pensar en el clàssic lema feminista *lo personal es político*, per posar de manifest l'existència de realitats, organitzacions i persones que de manera tant total com parcial incorporen dinàmiques alternatives que subverteixen el sistema actual.

A continuació, expliquem l'exemple d'"olles populars" com acció de resistència davant l'hostilitat neoliberal durant els anys de pandèmia de la Covid-19 a Amèrica Llatina. Aquests projectes no són un plantejament nou, però durant la Covid-19 van ser de gran rellevància per a gran part de la població a Amèrica Llatina. Moltes ciutats es van convertir en deserts alimentaris, dificultant l'accés a una alimentació diària i saludable per a milers de persones.

Les olles comunitàries es caracteritzen per ser fruit d'una acció col·lectiva, no formar part de cap organització benèfica ni ideologia concreta més enllà dels vincles d'empatia i solidaritat que les promouen, i de la voluntat de mitigar a escala local els problemes socials generats per la crisi de la Covid-19. D'aquesta acció no només s'obtenien resultats materials, com podien ser un plat de menjar, sinó que el desplegament d'actes d'aquest tipus generava intangibles a nivell col·lectiu, com ara compartir emocions d'impotència, desesperança, vergonya, i fins i tot generar noves emocions col·lectives com la resistència necessària per suportar la injustícia social

diària, viscuda exponencialment durant els temps de la Covid-19. Aquestes olles populars van aconseguir superar els límits de “la seva cuina” vinculant-se a altres projectes veïnals com forns comunitaris, horts urbans, cooperatives de camperols, projectes artístics, entre altres possibilitats, creant xarxes de suport mutu que poden enfortir el teixit comunitari d’aquests barris urbans desfavorits. Aquestes xarxes es van transformar en una expressió política del quelcom quotidià (Leetoy & Gravante, 2022).

De fet, aquesta experiència ens remet a la Teoria dels Capitals de Bourdieu (1968) concretament a la dimensió del *Capital social* entès com l’acumulació de recursos reals o potencials que estan units a la possessió d’una xarxa duradora de relacions més o menys institucionalitzades de reconeixement mutu. El capital social reforça la sinergia i la capacitat cooperativa, estimula l’estabilitat social i fomenta l’aprofitament comunitari dels recursos (Cordera, 2008). Així doncs, ens fa pensar que la inexistència d’aquesta pot exacerbar les desigualtats, ja que la possessió d’una xarxa de suport permet crear vincles de solidaritat i ajuda mútua. Tot i això, cal remarcar que els quatre capitals de Bourdieu estan interrelacionats i que, per tant, la manca d’un d’ells pot generar de manera fàcil i ràpida la manca d’un segon i successivament, generant una vegada més, més situacions d’opressió, despotisme i desigualtats.

3. METODOLOGIA

3.1 Disseny metodològic

L'aproximació metodològica emprada és purament qualitativa i abductiva, la qual m'ha permès un cop iniciat el treball de camp, reajustar les preguntes d'investigació, així com materialitzar els conceptes teòrics del marc teòric i contemplar altres possibles escenaris i col·lectius des d'on abordar la col·lectivització de cures.

La metodologia parteix d'una combinació entre entrevistes semiestructurades i fonts secundàries. El disseny metodològic es basa en la metodologia de Robert K. Yin (2002), concretament, en l'estudi de dos casos de grups de criança. La tria d'aquests ha estat basada en la idea de fer una anàlisi comparativa entre el Nord i el Sud global, particularment entre Barcelona i Ciutat de Mèxic. D'aquesta manera, revisant articles va ser com vaig trobar el cas de “La Mainada” un grup de criança col·lectiva, que va existir des de l'any 2012 al 2017 a Barcelona, concretament al barri de Gràcia, i com entrevistant una de les famílies fundadores em van comentar l'existència de “El Arenal” com a potencial estudi de cas; un projecte que neix l'any 2011 i que continua actualment. “El Arenal” s'autodefinieix com un espai alternatiu als esquemes tradicionals d'educació i socialització, el qual no busca ensenyar, sinó acompanyar als infants a les mares i a les famílies.

D'aquesta manera, la metodologia combina tant fonts primàries com és la informació facilitada pels i les entrevistades, com fonts secundàries i documents com és l'article i blog consultat.³⁴

Finalment, l'anàlisi ha estat dut a terme a partir del Software Atlas.ti, amb el qual he pogut codificar les entrevistes, així com crear, la xarxa de codis anterior i treballar d'una manera més gràfica l'anàlisi de contingut en tenir codis i cites associats generant vinculacions, i per tant també, visualitzant el pes i la importància de cada codi, de cada narrativa a cada entrevista.

³ Díaz, A. A., & García, R. G. (2016). Hacia la colectivización del cuidado. La Mainada, una experiencia de crianza compartida. *Otra Economía*, 10(19).

<https://doi.org/10.4013/otra.2016.1019.04>

⁴ Arenal arte y crianza. (s. f.). Arenal. <https://www.arenalarteycrianza.com/>

3.2 Preguntes específiques d'investigació

Anteriorment, ja hem presentat la pregunta d'investigació a partir de la qual s'ha anat obrint pas la recerca i generant noves qüestions més precises com les que presentem a continuació:

1. Són els dos projectes de criança respectuosa analitzats viables dins d'un sistema neoliberal caracteritzat per l'individualisme i la competició?
2. És la criança col·lectiva tal com la plantegen ambdós projectes una alternativa a l'abast de totes les famílies?
3. Són organitzacions horitzontals els projectes analitzats? S'organitzen de manera semblant o diferent?
4. Els projectes analitzats aconsegueixen resoldre ja sigui totalment o parcialment les necessitats prèvies a la creació i realització d'aquests?
5. Estan presents les dinàmiques de dominació del Nord al Sud global en els projectes presentats?

3.3 Mostreig

Pel que fa a la mostra s'han tingut en compte ambdós gèneres – en termes binaris-, així com els diferents rols dins de l'organització del projecte. Per una banda, en el cas de “La Mainada”, s'han realitzat dues entrevistes per separat a una de les parelles fundadores del projecte. Per altra banda, en el cas de “El Arenal” es va realitzar una entrevista conjunta amb la directora del projecte i una de les mestres acompanyants. La diversitat de perfils i rols ha permès obtenir punts de vista diferents d'experiències comunes.

La informació extreta i analitzada, en el cas de “La Mainada”, ha estat tant a partir de l'article ja mencionat, com de les dues entrevistes des de les quals vaig poder aprofundir i precisar en certs aspectes que es mencionaven. Per altra banda, també, en ambdues entrevistes tots dos entrevistats em van explicar amb tota mena de detall que la memòria els permetia recordar, les vivències, l'organització i inclús anècdotes viscudes del seu pas per “La Mainada”.

En el cas de “El Arenal” la informació recollida ha estat bàsicament de l’entrevista realitzada i prèviament adaptada segons les dades i descripció que donen al seu blog.

Tot i així, d’aquesta tercera entrevista ha faltat riquesa en les dades i, per tant, comptem amb menys detalls des dels quals poder elaborar l’anàlisi, ja que tampoc tenim constància de l’existència de més documents, més enllà del blog ja mencionat.

3.4 Blocs de les entrevistes

Les entrevistes s’han realitzat a partir d’un guió comú, el qual s’ha modificat lleugerament per tal d’adequar-lo a les necessitats de l’entrevistat/da segons el rol de la persona o el projecte del qual en formava part.

L’estructura és la següent:

BLOCS	CONTINGUT
1. Gènesi i línia d’acció	Context i necessitats que porten a desenvolupar el projecte.
2. Organització interna	Rols, tasques i decisions internes del grup.
3. Perfil familiar	Perfil social de les famílies del projecte i de les interessades en formar-hi part.
4. Alternatives pedagògiques i ruptura de lògiques	Replantejament pedagògic de l’educació rebuda i de la que es vol transmetre.
5. Experiència individual i avaluació	Significacions a escala personal i professional del projecte.

4. MODEL D'ANÀLISI

A continuació presentem de manera gràfica el model d'anàlisi dissenyat a partir de la xarxa de codis creada en el Software Atlas.ti des de la qual podem observar les vinculacions i relacions entre els codis utilitzats per analitzar les entrevistes semiestructurades realitzades.

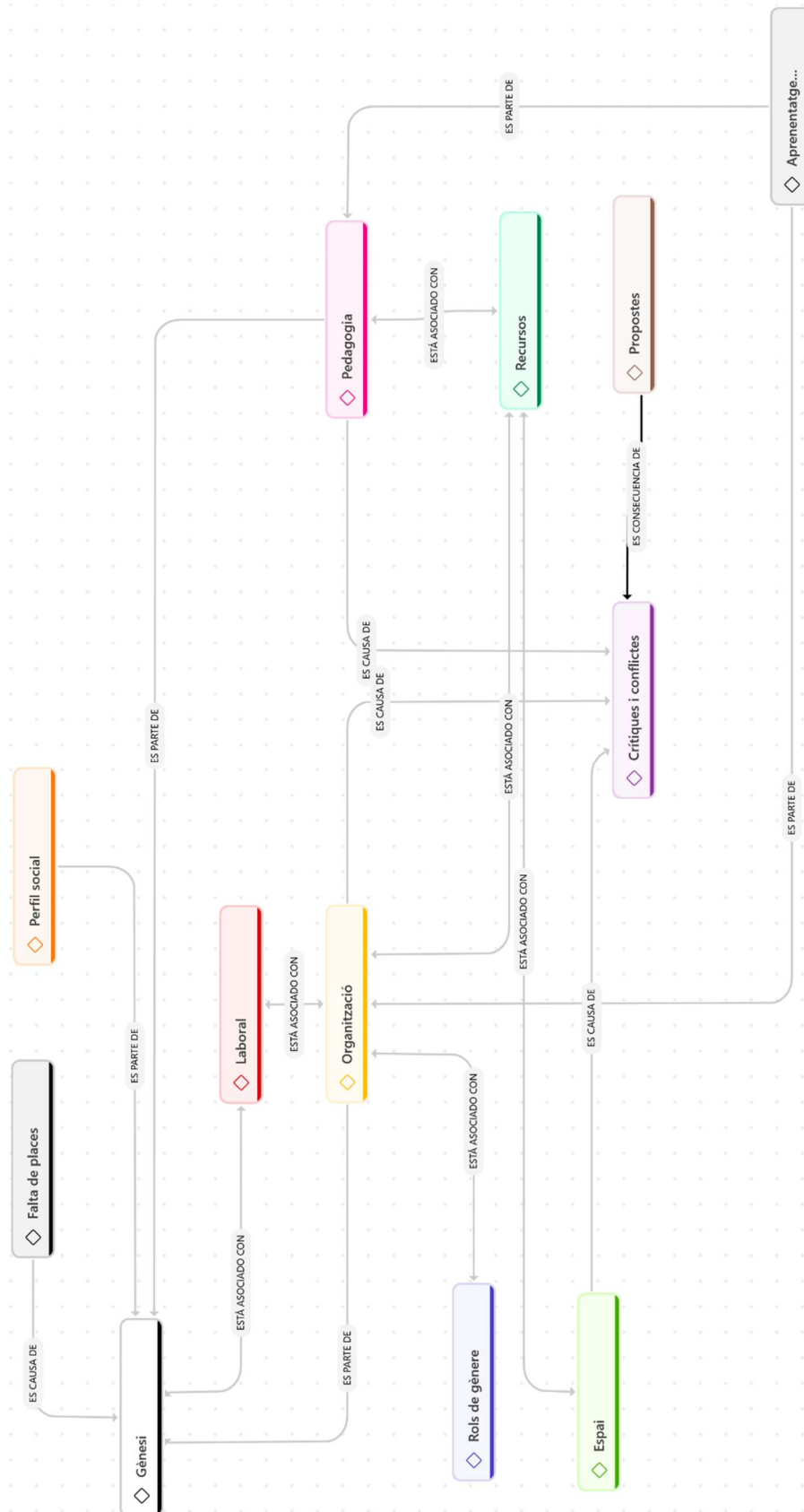
El model d'anàlisi parteix d'un primer codi que és el de Gènesi: la creació del projecte, les necessitats que el porten a materialitzar-se i les circumstàncies; aquest s'enllaça amb la Falta de places en les Escoles Bressol públiques que es van trobar els integrants de "La Mainada" i a la vegada fa referència a la falta de places i organitzacions com és "El Arenal". El codi de Perfil social, és part del de gènesi, ja que fa referència als trets socials com ara: classe, gènere, esquema familiar, ètnia-raça... dels integrants d'ambdós casos. El codi de Laboral fa referència a la situació econòmica i laboral de les famílies, ja que al llarg de les entrevistes hem pogut comprovar com condiciona l'accés a formar part dels projectes, alhora està associat a l'Organització, ja que una major o menor disponibilitat de temps condiciona la participació i la implicació de les famílies en els grups de criança. Aquest codi també està associat al de Gènesi, ja que la creació dels projectes té en compte quina és la disponibilitat dels membres per créixer i desenvolupar-se d'una manera o altra. Un altre codi associat a l'Organització és el de Rols de gènere. En el cas de "El Arenal" tot gestionat per dones i en el cas de "La Mainada", per famílies heterosexuales, fa que sigui rellevant saber quines connotacions té aquesta diferència en l'organització dels projectes.

La Pedagogia la vinculem amb el codi de Gènesi, ja que és una de les temàtiques discutides i pactades durant la creació dels projectes: l'educació lliure. Alhora és causa de crítiques i conflictes en ambdós escenaris, ja que tot i tenir una pedagogia comuna, cada família és un món i, per tant, genera petits conflictes a resoldre. Altres temàtiques que generen crítiques i conflictes és en el cas de "La Mainada", l'espai on es desenvolupa l'activitat del grup. La conseqüència d'aquestes crítiques són les Propostes de millora que sorgeixen d'aquests conflictes interns.

Finalment, els Recursos estan associats amb l'Espai, la Pedagogia i l'Organització, ja que sense recursos materials dificulta molt el correcte desenvolupament dels

projectes tant a nivell teòric, com pràctic i físic. Per últim, els Aprenentatges són part de la Pedagogia i l'Organització, són valoracions dels/les entrevistats/des sobre allò que han extret de les seves experiències en tots dos projectes i com els ha marcat en la seva manera de pensar, en el seu dia a dia i en les seves vides.

4.1 Esquema del model d'anàlisi

4.2 Dimensions

Les dimensions i codis creats per analitzar els relats són els següents:

	Dimensions			
	<i>Context previ</i>	<i>Perfil familiar</i>	<i>Organització</i>	<i>Pedagogia</i>
Codis	Falta de places	Perfil social	Organització	Aprenentatge i implicació
	Laboral		Rols de gènere	
	Recursos		Crítiques i conflictes	
	Espai		Propostes	

A partir de la dimensionalització volem agrupar codis i cites per a poder simplificar el contingut i analitzar-lo de manera que puguem extreure similituds i diferències que ens permetin comparar els dos casos. D'aquesta manera, el context previ ens recrea l'escenari inicial i ens parla de les necessitats socials i individuals que porten els projectes a iniciar-se. El perfil familiar ens dona una idea de qui accedeix i qui pot accedir a projectes d'educació alternativa a la formal. L'organització ens ajuda a entendre el funcionament intern i la solució de conflictes així com de propostes després d'un procés d'avaluació i autocrítica, i per últim, la pedagogia ens permet analitzar si realment les pedagogies alternatives a les de l'escola formal permeten trencar lògiques de dominació i desarticular en comunitat els patrons apresos, interioritzats, i replicats constantment.

5. ANÀLISI I RESULTATS

En aquest apartat analitzarem els resultats obtinguts de les entrevistes i a donar resposta a les preguntes d'investigació que han guiat la recerca.

A l'inici de la recerca iniciàvem la investigació amb una incògnita:

És la col·lectivització de cures una acció de resistència col·lectiva com a alternativa a les eines del sistema capitalista i a la càrrega històricament feminitzada per part d'un sistema colonial capitalista neoliberal i patriarcal?

Arribat aquest punt, podem respondre la pregunta que ha servit de pigall de la nostra investigació.

La col·lectivització de cures és una acció de resistència i una conseqüència de les manques del sistema i del context econòmic i social actual. En fer aquesta afirmació ens referim que a falta de recursos públics, i de no poder o no voler externalitzar les cures al mercat, apareixen formes d'organització autogestionades per tal de donar una solució a una necessitat latent.

A continuació presentem una taula resum de les diferències i semblances trobades entre els dos projectes

	La Mainada	El Arenal
Creació	Falta de places a les Escoles Bressol públiques	Acompanyament com a doula
Ratio del projecte	6-10 famílies	100 infants aprox.
Perfil familiar	Estructura familiar: heteronormativa. Famílies argentines, mexicanes, espanyoles i catalanes. Professions liberals, famílies en estat d'atur o reducció de jornades.	Estructura familiar: heteronormativa i alguna homosexual entre dones. Famílies mexicanes i algunes estrangeres europees en estades curtes. Professions liberals i artistes.

Paper de les famílies	Actiu en la participació diària i tasques	Intencionalitat d'involucrar, però no activament de forma diària
Organització	Autogestió: Assemblees un cop al mes (inicialment dues) entre les famílies i comissions: pedagògica i logística	Autogestió: Assemblees un cop al mes i normalment amb un text previ a discutir durant la reunió.
Registre legal	Associació civil	
Sistema d'ajudes econòmiques	Intent poc exitós d'ajustar-se a situacions particulars	Beques i particularitat de casos
Pedagogia	Educació lliure i criança respectuosa	
Ideologia	Rebuig a les lògiques neoliberals individualistes i competitives	

Prenent el relleu de la pregunta d'investigació general ens disposem a endinsar-nos en les respostes obtingudes de la resta de preguntes específiques generades arran de la investigació, així doncs, seguint una mateixa línia comencem per argumentar la primera: *Són els dos projectes de criança respectuosa analitzats viables dins d'un sistema neoliberal caracteritzat per l'individualisme i la competició?*

Començarem responent cas per cas: En el cas de “La Mainada”, hem comprovat com si ha estat viable. Sis famílies inicien un projecte de criança col·lectiva a falta de places a l'Escola Bressol pública. Aquest primer factor com és la falta de places, ens deixa entreveure la competència sota la qual vivim dins del sistema educatiu: competència per aconseguir una plaça, competència per treure les millors notes, competència per aconseguir les millors vacants, els millors llocs de feina, etc.

D'un obstacle contextual, se'n deriva una solució alternativa i oposada, així és com “La Mainada”, neix i es desenvolupa sota pilars de comunitat i acompanyament, és a dir, rebutjant tota lògica individualista i competitiva que intrínsecament viu en el sistema educatiu.

En el cas de “El Arenal”, hem comprovat com també ha estat viable. Un projecte que neix a partir dels acompanyaments com a doula de la fundadora de “El Arenal”. Famílies que buscaven donar continuïtat a l’acompanyament rebut i a la pedagogia implementada durant i després de l’embaràs van donar lloc a la creació d’un projecte de criança respectuosa i que a poc a poc es va donar a conèixer i a desenvolupar fins al punt de tenir aproximadament 100 alumnes inscrits.

Així és com ambdós projectes neixen, del rebuig al context social d’aquell moment i a la cerca d’alternatives de criança, pedagògiques, d’acompanyament i de comunitat a les clàssiques.

“[...] Que no es tarea fácil, ¿No? Porque uno de repente se siente que va en contracorriente, ¿No? Y, de repente, cuestionarnos de... ¿Y de veras lo estamos haciendo bien? Porque hay, porque a pesar de que existen otras, no, otras escuelas, mucha lectura... de repente uno se siente como sola, ¿No? En esta, en esto y dices, y sí sí es por acá no y es como ir contracorriente un poco, porque además el sistema no ayuda, porque el sistema sigue, pues limitando ¿No? Esa oportunidad de que puedan crecer espacios o propuestas como esta.” (El Arenal)

La segona pregunta d’investigació diu: *És la criança col·lectiva tal com la plantegen ambdós projectes una alternativa a l’abast de totes les famílies?*

Per respondre aquesta pregunta farem referència al perfil familiar de les famílies que conformen tots dos projectes. En el cas de “La Mainada”, vam obtenir com a resposta que la configuració familiar era la següent: famílies heterosexuales de procedència llatinoamericana: argentines i mexicanes, i espanyoles i catalanes. Famílies amb professions liberals com ara: arquitectes, psicòlogues, professors, etc. I algunes en situació d’atur o en reducció de jornada per a conciliar criança i vida laboral.

En el cas de “El Arenal” el perfil familiar és semblant: famílies de majoria heterosexual i alguna homosexual, de procedència mexicana i algunes estrangeres europees en curtes estades, la majoria també de professions liberals i artístiques.

En tots dos casos, durant les entrevistes es va preguntar sobre l’accés de famílies amb baixos recursos materials o amb estructures familiars diferents: com podria ser la monomarentalitat. En el cas barceloní, les solucions proposades van ser de tipus econòmic: que la família monomarental pagués menys a l’haver-hi una única

progenitora, però no es va resoldre la dimensió de les hores de dedicació. Una segona qüestió va ser també que les famílies amb més recursos paguessin una major quantitat per les que no s'ho podien permetre, però no va ser cap solució real ni factible, ja que l'acord no era majoritari. Tot i així, els/les entrevistats/des de “La Mainada” van mencionar com van aconseguir ajustar el preu i reduir-lo o igualar-lo al de les Escoles Bressol públiques del moment. De fet, inicialment es va plantejar la possibilitat de prescindir d'un espai físic tancat. Per una banda, per reducció de costos, per altra banda, per pedagogia, perquè els infants poguessin gaudir de l'exterior. Aquesta idea, però, no es va arribar a materialitzar, trobant com a primera solució davant la manca d'espais públics i l'augment dels lloguers, la cessió d'un local okupat per Àurea Social, i posteriorment, aquesta vegada sí, llogant un petit local propi.

En el cas mexicà, durant l'entrevista es va mencionar com en algun cas havien rebut famílies procedents de caravanes migrants o famílies en situacions particulars, les quals podien ser beneficiàries de beques per part de l'organització. Les entrevistades de “El Arenal” em van explicar que no tenen un sistema rígid de beques, sinó que sempre intenten ser flexibles i entendre la particularitat de cada cas.

“[...] Diferentes y diversas situaciones muy específicas y que no podemos decir no, ya tenemos todas las becas... no se puede. Siempre vemos de qué forma, que siempre haya un lugar y un espacio disponible y habilitado para que lo necesite sin importar raza, religión y este... clase social o Económico, pues. (El Arenal)”

D'aquesta manera, podem afirmar com tots dos projectes els conformen famílies d'un perfil social semblant i d'un capital cultural elevat, on tots dos intenten dins de les seves possibilitats adaptar-se als nous contextos familiars, però clarament es veu una distinció en la capacitat de tots dos projectes. “La Mainada” és un projecte petit i pensat des d'un inici per les famílies participants, sense tenir en compte altres situacions ni contextos que no en formin part del grup, així doncs, incapacita qualsevol apropament que no entri dins les lògiques i la configuració ja existent. Per altra banda, cal mencionar la diferència de recursos entre un projecte i altre, com per exemple, el sistema d'ajudes per beques, el qual, facilita l'entrada de famílies en altres contextos.

“Eh... va haver un, per exemple, també va passar amb una altra amb una altra família que també va estar molt poc temps, però poc vol dir que van estar gairebé un mes i no van poder sostenir-ho. També per motius de falta de temps i socioeconòmics i també de monomarentalitat. Per tant, jo el que veig és que el problema el teníem nosaltres que el nostre ritme i la nostra estructura, no... [...]” (La Mainada)

Un últim tret comú que cal mencionar de tots dos projectes és que tot i ser associacions civils i, per tant, sense ànim de lucre, disposen d’educadores i de servei de menjador. Això fa que tot i no ser organitzacions lucratives sí que calgui abonar una quota, per tal de fer front als salaris, despeses i lloguers.

Finalment, cal posar sobre la taula la realitat material que envolta aquests projectes i és que, teòricament qualsevol família en pot formar part, però no en la pràctica, ja que la majoria de famílies de les classe treballadora necessiten treballar i, per tant, no disposen del temps necessari per a una dedicació plena al grup. I, per altra banda, les famílies que disposen del temps, però no dels recursos econòmics, sovint tampoc poden vincular-se a grups de criança col·lectiva tot i tenir un preu menor al de les Escoles Bressol municipals.

Ens endinsem en la tercera qüestió: *Són organitzacions horitzontals els projectes analitzats? S’organitzen de manera semblant o diferent?*

Com ja hem mencionat, “La Mainada” adopta la forma d’Associació Civil en termes legals, de manera que simbòlicament es designen rols jeràrquics: presidenta, tresorera, secretaria, etc. Tot i això, en la pràctica, tot queda en paper mullat i la presa de decisions passa a ser assembleària amb reunions mensuals.

Cal que parem atenció també en el fet que tot i que totes les famílies tinguin la mateixa veu, no totes l’utilitzen de la mateixa manera. És a dir, l’horitzontalitat existeix, però no sempre és respectada, ja que moltes vegades el rol de cadascú pot trepitjar el principi d’horitzontalitat, a l’haver-hi persones amb una disposició més de lideratge, per caràcter o experiència i d’altres més observadores, tímides, pacients en el seu torn de paraula.

L’organització interna es divideix en dues comissions: pedagògica i logística i la participació en el dia a dia es basa segons la disponibilitat de cada família -segons disponibilitat horària laboral- i de forma equitativa, on cada membre assumeix les

tasques repartides per aquell dia. La participació entre homes i dones és desigual, no per un repartiment de tasques segons rols essencialistes, sinó per qüestions estructurals, ja que acostumen a ser sovint les dones qui estan en situació d'atur o en reducció de jornada laboral i, per tant, les que més hores disposen de dedicació.

En el cas de “El Arenal”, sabem que també estan legalitzades com a Associació Civil, però no sabem si de manera formal existeixen càrrecs. El que si sabem és que en la pràctica també funcionen de manera assembleària, reunint-se un cop al mes per tractar qüestions com ara: conflictes, planificació pedagògica, projectes i on a més a més, aprofiten per parlar i debatre sobre el text acordat en l'assemblea anterior.

El paper de les famílies en el cas mexicà és menys actiu en el dia a dia, ja que el projecte compte amb talleristes i mestres acompanyants i, per tant, la implicació de les famílies acostuma a ser en diades concretes. A més a més, tal com comentàvem, les assemblees són únicament pel personal educatiu de l'organització i no per les famílies.

Un parell de trets que comparteixen ambdues organitzacions són, en primer lloc, la flexibilitat, fet que alleugereix algunes necessitats familiars, com per exemple, en els horaris d'arribada o recollida al final del dia. I, en segon lloc, el registre com a Associació Civil, com ja hem comentat. En el cas barceloní, la decisió de formalitzar-se com a associació i no com a escola és per una qüestió de practicitat i facilitat, ja que suposa menys requisits. En el cas mexicà, la decisió és degut a la falta de llibertat pedagògica en cas de voler inscriure's com a escola, ja que llavors haurien de formar part de la *Secretaría de Educación Pública*, l'organisme federal que regula l'educació a Mèxic i, per tant, sota aquest esquema es veurien impossibilitades a alternatives pedagògiques.

Finalment, podem afirmar com totes dues organitzacions comparteixen la presa de decisions assembleària i, per tant, horitzontal, però la participació difereix en cadascuna, tant per les persones que en formen part: educadora i famílies o únicament educadores i pels rols de cadascuna.

La quarta pregunta enraona al voltant de si *els projectes analitzats aconseguixen resoldre ja sigui totalment o parcialment les necessitats prèvies a la creació i realització d'aquests*.

Recordem que la creació de “La Mainada” parteix de la falta de places en Escoles Bressol públiques d’unes quantes famílies amb una visió pedagògica semblant i “El Arenal”, de la necessitat d’espais de criança i acompanyament respectuosos postparts. Així és com inicialment en la cerca d’aquests espais sorgeixen tots dos projectes. Per tant, responent de forma estricta la pregunta plantejada, sí, tots dos projectes aconseguixen resoldre les necessitats inicials per les quals es posen en marxa. Encara que, seria molt ingenu obviar les diverses necessitats més que empenyaven els projectes a materialitzar-se, i afirmar completament i taxativament la resolució de totes les necessitats inicials. D’aquesta manera, algunes necessitats que s’han mantingut són: no haver pogut cobrir necessitats materials de famílies provinents de classe treballadora, en el cas de “La Mainada”.

“[...] no havíem arribat a altres necessitats, no? [...] És una llàstima, però si, si es pogués realment fer servir com per a una cosa que, que pogués cobrir necessitats de gent, no... més de classe treballadora seria bonic. [...]” (La Mainada)

O com mencionaven a l’entrevista de “El Arenal”, diàriament van sorgint noves i diferents necessitats i per tant, el projecte canvia de forma i ruta segons el moment i context, alhora que manté l’objectiu inicial: crear un espai de respecte i acompanyament a la criança.

“[...] es algo que ha ido como evolucionando. No es un proyecto que se haya pensado de, vamos a estructurarlo y tenemos pensado abrir un espacio, ¿No...? De acompañamiento. Se nos ha ido creando conforme las necesidades han ido avanzando también, ¿No?” (El Arenal)

L’última pregunta diu: *estan presents les dinàmiques de dominació del Nord al Sud global en els projectes presentats?*

Al llarg del marc teòric hem explicat l’encreuament entre els tres eixos de dominació com són: patriarcat, capitalisme i colonització. Aquesta última qüestió ens ha portat a uns resultats poc esperats; potser per manca de dades, potser per manca de profunditat en les narratives... tot i això, el que si hem pogut interpretar amb les dades obtingudes és que tots dos projectes s’assemblen més del que podríem esperar. Tant “La Mainada” com “El Arenal” són projectes molt

occidentalitzats, amb pedagogies i pràctiques occidentals. Això ens dificulta la interpretació de pràctiques dominants que puguin existir en tots dos. Amb tot i això, els/les entrevistats/des em van explicar de quines maneres feien front a la reproducció de lògiques dominants en els seus projectes.

En el cas de “La Mainada” podríem destacar dues: en primer lloc, el tracte amb els infants des d’una horitzontalitat i acompanyament a les emocions. És a dir, intentant no reproduir lògiques paternalistes i morals, pròpies del sistema patriarcal i sovint del Nord al Sud Global. I, en segon lloc, el desenvolupament del projecte en el local okupat d’Àurea Social, desafiant des de la col·lectivització el màxim principi capitalista neoliberal: la propietat privada.

En el cas de “El Arenal”, les entrevistades van fer referència a “desaprendre” allò ja après. És a dir, a desfer-se i desvincular-se de pràctiques adoptades. Aquesta desvinculació ens porta a pensar en la càrrega que encara avui arrossega la colonització i en com el Sud Global sempre ha estat supeditat a les lògiques de pensament i la cosmovisió occidental, sent invalidat qualsevol coneixement que no provingui del Nord Global.

Finalment, podem concloure com les pràctiques contrarestants d’aquestes dominacions no són grans i visibles actes, sinó que són actes quotidians, que tenen a veure amb la resistència d’opressions sistèmiques contra les quals fer front diàriament des de la força i les eines col·lectives.

6. CONCLUSIONS

A tall de conclusió procedim a repassar els objectius inicials, així com comentar els resultats obtinguts i la seva coincidència o no amb la literatura emprada en la recerca.

Els objectius d'aquesta recerca han estat principalment evidenciar les semblances i diferències entre el Nord i el Sud global, materialitzant-les en els dos grups de criança col·lectiva presentats. Com hem pogut veure en apartats anteriors, les polítiques públiques tant del Nord com del Sud global continuen estant molt lluny de generar impactes reals en la vida social, així com trencar amb les desigualtats de gènere, classe o ètnia/raça, únicament amb polítiques públiques que no van més enllà del marc polític i legal. Les desigualtats cada cop són menys davant la llei i cada cop més persistents entre les nostres interaccions, en el nostre dia a dia i en les nostres necessitats materials. És per això que ni els Estats, ni els mercats resolen per si sols aquestes carències, quedant-nos com a única opció de resistència l'organització com a forma d'ajuda mútua i comunitària, la qual ens permet trencar, repensar i crear escaletes des de les quals viure lluny de lògiques dominants capitalistes, patriarcals i colonials.

Tant "La Mainada" com "El Arenal" s'han convertit en petites fissures del sistema des de les que repensar el nostre impacte, tant a escala individual com col·lectiva, de prendre consciència de les nostres accions i de buscar alternatives comunitàries dins d'un sistema que fomenta les desigualtats, la competitivitat i l'individualisme.

Ara bé, també s'han evidenciat tensions i limitacions significatives. Una de les troballes que més ens podria sobtar és com ambdós projectes s'han anat configurant i reajustant segons les necessitats i el context, però alhora sempre des d'una reminiscència amb tocs endogàmics. És a dir, pensant en les necessitats del grup, sense acabar de tenir en compte situacions i contextos diferents dels quals ja en formen part, generant així exclusió a persones i famílies interessades en projectes comunitaris, però sense el capital econòmic i cultural necessari per formar-hi part. I, per tant, reproduint en certa manera lògiques d'opressió a persones en situacions vitals més fràgils. Això ens demostra com l'estructura és superior a l'agència i com sota la manca de recursos es complica l'organització i la comprensió de contextos

diferents dels propis. D'aquesta manera, podem afirmar com tot i la inclusivitat ser un pilar fonamental en ambdós projectes, l'abast i l'impacte d'aquests queden supeditats a les condicions materials i estructurals.

Finalment, em sembla important reprendre com els projectes comunitaris permeten teixir xarxes en un moment en què l'individualisme és la norma, les estructures familiars estan en un moment de canvi i les migracions són a l'ordre del dia.

En definitiva, “La Mainada” i “El Arenal” exemplifiquen com és possible construir alternatives comunitàries en un sistema que les dificulta, però també posen de manifest les tensions, contradiccions i fragilitats d'aquestes pràctiques quan intenten sostenir-se en el temps.

7. ANNEXOS

7.1 Model de guió d'entrevista

BLOCS:

0. Introducció
1. Gènesi i línia d'acció
2. Organització interna
3. Perfil familiar del projecte
4. Alternatives pedagògiques i ruptura de lògiques
5. Experiència individual i avaluació
6. Tancament

PREGUNTES:

0. INTRODUCCIÓ:

Bon dia/ Bona tarda (nom),

Moltes gràcies per haver accedit a realitzar aquesta entrevista compartint una estona del teu temps. Com ja et vaig comentar via mail, l'estructura de l'entrevista es basa en una sèrie de preguntes dividides en cinc blocs sobre la construcció, l'organització i el desenvolupament de [projecte] així com, la línia d'acció com a alternativa al sistema d'organització de cures actual, la teva experiència i una avaluació final del projecte. Així doncs, si estàs d'acord, comencem.

1. GÈNESI I LÍNIA D'ACCIÓ

- a. Com i per què neix [projecte] és a dir, quin és el plantejament inicial darrere d'aquest projecte?
- b. Quines són les necessitats que van impulsar la creació d'un projecte de criança col·lectiva?
- c. Sota quina filosofia es desenvolupa el projecte i per què aquesta?
- d. Quines són les situacions familiars que es tenen en compte en iniciar el projecte?
- e. Què es vol aconseguir i què es vol evitar replicar?

2. ORGANITZACIÓ INTERNA

- a. Com va decidir l'estructura interna del grup?
- b. Com us organitzàveu?
- c. Com es prenen les decisions?
- d. Quines tasques teníeu?
- e. Quins eren els rols?
- f. I el teu, concretament?
- g. Com se solucionaven les diferències o desavinences que poguessin aparèixer en l'organització interna?
- h. I com solucionàveu les diferències pedagògiques?
- i. Per què va decidir legalitzar el projecte i fer-lo "Associació civil"?
- j. Quins "pros" i "contres" implicava això?

3. PERFIL FAMILIAR

- a. Quins perfils socials caracteritzaven al grup tenint en compte eixos com la classe, l'ètnia, el gènere i/o l'estructura familiar?
- b. Ha canviat des de l'inici?
- c. Us va topar amb famílies interessades en el projecte, però que no disposaven dels recursos materials?
- d. Per què es parla de *pamares* i no famílies? ("La Mainada")
- e. La participació de mares i pares era/és equitativa segons gènere en l'acompanyament d'infants? Per què?

4. ALTERNATIVES PEDAGÒGIQUES I RUPTURA DE LòGIQUES

- a. Quines diferències hi ha en la rutina dels infants d'un grup de criança col·lectiva respecte d'una Escola Bressol?
- b. Què s'ha fet pedagògicament per no replicar lògiques de dominació entre els infants?
- c. Quina era/és la rutina d'un dia a [projecte]?
- d. Heu tingut infants amb NNEE?
 - i. *SI: Com s'ha manejat? Ha canviat amb aquesta experiència la manera de fer? S'han necessitat formacions, augmentar la ràtio de famílies/educadores, etc.*
 - ii. *NO: Per què creus que no han vingut famílies?*

5. EXPERIÈNCIA INDIVIDUAL I AVALUACIÓ

- a. Què va significar per tu tant a nivell personal com professional [projecte]?
- b. Què destacaries de [projecte] que hagi funcionat i què no?
- c. Creus que és un projecte prou accessible per a totes les famílies amb interès en grups de criança com a alternativa a l'educació formal?
(en cas de no obtenir massa info a la pregunta 3c)
- d. S'han solucionat algunes de les necessitats per les quals vas iniciar el projecte?
- e. Després de 13 anys des de l'inici del projecte, que canviaries? Hi ha alguna cosa que haguéssiu fet diferent?

6. TANCAMENT

- a. Hi ha alguna qüestió de la qual no haguem parlat i et sembli important comentar?

Moltíssimes gràcies pel teu temps! Si hi ha alguna cosa que no haguem tractat i et ve al cap en els propers dies em pots contactar per mail o via trucada, com et sigui més còmode. Qualsevol informació serà benvinguda i de gran ajuda.

Un cop més, moltíssimes gràcies pel temps destinat.

8. BIBLIOGRAFIA

- Alcalde, R. (2001). IZQUIERDO, María Jesús. Sin vuelta de hoja. Sexismo: poder, placer y trabajo. Bellaterra: Bellaterra, 2001. *Papers: Revista de Sociología*, 65, 195-197. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5741222>
- Brito, L. G. J. (2024). ¿Quién, cómo y porqué cuida? Análisis y propuestas para desmontar la organización social, política y económica de los cuidados en América Latina. *Revista de Estudios de Género la Ventana*, 7(59), 112-152. <https://doi.org/10.32870/lv.v7i59.7744>
- Chuca, A. (2022). <https://publicaciones.sociales.uba.ar/index.php/entramadosyperspectivas/article/view/7819>. *Revista de la Carrera de Sociología*, 12(12). <https://publicaciones.sociales.uba.ar/index.php/entramadosyperspectivas/article/view/7819/6868>
- Cordera, R. (2008). *Adame, C. J. C. (2008). El papel de las ideas y las políticas en el cambio estructural en México. Fondo de Cultura Económica, Mexico.* Nueva Sociedad.
- *Cuidar en México: del ámbito familiar a un sistema público.* (2024, 17 diciembre). CEPAL. <https://www.cepal.org/es/enfoques/cuidar-mexico-ambito-familiar-un-sistema-publico>
- Della Porta, D. (2019). *Los Movimientos Sociales* (2.ª ed., Vol. 4). Centro de Investigaciones Sociológicas.
- De Sousa Santos, B., & Martins, B. S. (Eds.). (2020). *El pluriverso de los derechos humanos: La diversidad de las luchas por la dignidad.* Ediciones Akal.
- Esteban, M. L. (2017). Los cuidados, un concepto central en la teoría feminista: aportaciones, riesgos y diálogos con la antropología. *Quaderns-e Insitut Català D'Antropologia*, 22, 33-48.
- Empleo y cuidado en familias españolas con situaciones de dependencia: dilemas, prácticas y costes. (2023). *Revista Internacional de Sociología*, 81(1).
- Fraser, N. (2015). Las contradicciones del capital. *New Left Review* 100.

- Izquierdo, M. J. (2003). *Del sexismo y la mercantilización del cuidado a su socialización: Hacia una política democrática del cuidado*. https://www.fuhem.es/media/cdv/file/biblioteca/Boletin_ECOS/10/Socializacion_del_cuidado.pdf
- Leetoy, S., & Gravante, T. (2022). Ciudadanía y cuidado: ollas populares en América Latina como laboratorios sociales de solidaridad durante la pandemia de COVID-19. *Centro de Investigaciones Interdisciplinarias En Ciencias y Humanidades UNAM*, 251-267. https://ru.ceiich.unam.mx/bitstream/123456789/3927/1/Viralizar_la_esperanza_Cap_11_Ciudadania_y_cuidado_ollas_populares.pdf#viewer.action=download
- Lerner, G. (1986). *La creación del patriarcado*.
- Martelotte, L. (2015). Cadenas globales de cuidado: entre la reproducción y la autonomía. Análisis de las migrantes peruanas en Argentina. *Argumentos. Revista de Critica Social*, 17, 178-210. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6154358.pdf>
- Melucci, A. (1999). *Acción colectiva, vida cotidiana y democracia*. El Colegio de Mexico.
- Morales, I. H. (2020). Colonialismo, capitalismo y patriarcado en la historia y los feminismos de Abya Yala. *Revista Estudios Psicosociales Latinoamericanos*, 3(1). <https://doi.org/10.25054/26196077.2545>
- Pateman, C. (1995). *El contrato sexual*. Anthropos ; UNAM.
- Pérez, A. (2009). Miradas globales a la organización social de los cuidados en tiempos de crisis. *Instituto Internacional de Investigaciones y Capacitación de las Naciones Unidas Para la Promoción de la Mujer (INSTRAW)*. https://www.flacsoandes.edu.ec/sites/default/files/agora/files/1271692958.amaia_perez_orozco_working_paper_6_espanol.pdf
- Rius, Alicia; Salobral, Nieves (2023). “El Estado de Bienestar y la cuestión no resuelta de los cuidados. Propuestas hacia un modelo público-comunitario”. *Arxius de Ciències Socials*, 48, 1-17. <https://doi.org/10.7203/acs.48.27378>

- Vega Solís, C., Martínez Buján, R., & Paredes Chauca, M. (2018). *Cuidado, comunidad y comun: Extracciones, apropiaciones y sostenimiento de la vida*. Traficantes de Sueños. https://traficantes.net/sites/default/files/pdfs/TDS-UTIL_cuidados_reducida_web.pdf